

Cite: Malynovska, Olena (2024). Virohidni naslidky yevrointehratsii dlia rozvytku mihratsiinykh protsesiv v Ukraini [Probable Consequences of European Integration for the Development of Migration Processes in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 1 (55), 94-113. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.094>

<https://doi.org/10.15407/dse2024.01.094>

УДК 314.744:325.14

JEL Classification J 11

ОЛЕНА МАЛИНОВСЬКА, д-р наук з держ. упр., старш. наук. співроб.,
голов. наук. співроб.

Національний інститут стратегічних досліджень

01030, Україна, Київ, вул. Пирогова, 7-а

E-mail: malynovska53@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5305-0253

Scopus ID: 57190283069

ВІРОГІДНІ НАСЛІДКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Втрати населення, зумовлені війною, зокрема вимушеною міграцією за кордон, є очевидним викликом стійкості України, можуть стати серйозним гальмом її повоєнного відновлення та розвитку. Майбутнє членство в ЄС несе ризик подальшого виїзду громадян, які отримують право вільно жити, працювати, вчитися на території об'єднаної Європи. Щоб вчасно віднайти адекватні відповіді на можливі проблеми, необхідно вже зараз намагатися виявити найбільш вірогідний напрямок розвитку міграційної ситуації в контексті євроінтеграції, що й є метою цієї статті. Її новизна полягає в обґрунтуванні можливих обсягів міграції, її динаміки, складу та наслідків під впливом вступу України до Євросоюзу. В основу аналізу покладено найвживаніші теоретичні підходи до пояснення міграції, дані щодо внутрішньоєвропейських міграційних переміщень після попередніх розширень ЄС, а також досвід міграції українців останніх десятиліть. У процесі опрацювання фактичного та аналітичного матеріалу застосовано історичний, логічний, порівняльний методи та метод наукової абстракції.

І теоретичні міркування, і фактичні дані свідчать про закономірну у коротко-строковій перспективі інтенсифікацію міграції населення країн, що вступають до ЄС. Внаслідок війни, руйнування економіки, безробіття та зубожіння населення виїзд

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

з України може бути ще масштабнішим. Додатковою підставою для такого припущення є досвід трудової міграції, яка з 1990-х рр. використовувалась українцями як стратегія виживання в кризових умовах. Натомість приєднання до ЄС, як це було доведено попередніми розширеннями, сприяє підвищенню продуктивності праці, активізації економіки, надходженню зовнішніх інвестицій і, як результат, поступовому підвищенню заробітних плат та добробуту населення, що в контексті міграції зменшує мотивацію до виїзду і зумовлює повернення. Громадяни України як демократичної держави самостійно вирішуватимуть: чи залишатися в країні, чи виїхати з неї або повернутися на її територію. Держава може надати інституційну та інформаційну підтримку мігрантам, захищати інтереси своїх громадян за кордоном, створювати умови для повернення. Розроблення міграційної політики з урахуванням перспективи вступу України до ЄС є вкрай актуальним не лише з наукової, а й з практичної точки зору.

Ключові слова: Україна, євроінтеграція, міграція.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Починаючи з 1990-х рр., коли Україна перетворилася на помітного постачальника робочої сили на міжнародний ринок праці, передусім європейський, відтік населення за межі держави справедливо пов'язувався експертами та й суспільством загалом з серйозними викликами для демографічного, соціально-економічного, політичного, етнокультурного розвитку країни. В умовах широкомасштабної агресії РФ, що спричинила численні жертви, багатомільйонну вимушену міграцію за кордон, людські втрати набули характеру очевидної загрози для майбутнього України, її відбудови і поступу навіть після переможного завершення війни. Стрімке скорочення населення, яке спостерігалось протягом останніх десятиліть і було пов'язано передусім з низькою народжуваністю, може набути катастрофічних темпів унаслідок неповернення значної частини біженців, котрі визначатимуться на користь тривалого проживання в країнах, що надали їм притулок, а також активізації міграції за кордон, викликаній економічними проблемами, невідворотними у зруйнованій війною країні. Тим більше, що, як зазначалося в документах робочої групи з питань повернення українців [1], створеної Національною радою з відновлення країни від наслідків війни, в результаті поглиблення інтеграції з ЄС Україна буде змушена конкурувати з європейськими країнами за кваліфікованих спеціалістів, для яких унаслідок поглиблення євроінтеграції розширюються можливості для самореалізації в Європейському Союзі. Таким чином, попри всі переваги членства в ЄС, не можна нехтувати й зумовленими ним проблемами, одна з яких — посилення впливу населення, яке разом із загальноєвропейським громадянством отримає право вільно жити, працювати, вчитися на території об'єднаної Європи. Хоча перспектива вступу України до ЄС є доволі віддаленою, варто вже зараз міркувати про наслідки євроінтеграції для розвитку міграційного процесу — щоб вчасно віднайти адекватні відповіді на можливі виклики.

Аналіз останніх публікацій. Усвідомлення небезпеки втрати населення проковує жваве обговорення щодо засобів протидії демографічній

кризі, у т.ч. масовій еміграції, аж до пропозицій заборонити виїзд за кордон чоловікам призовного віку навіть після відміни воєнного стану [2], спроби розробки заходів із покращення демографічної ситуації, сприяння поверненню українців, які опинилися за кордоном, та скорочення виїзду. Ці питання порушуються численними науковцями в публічних виступах та наукових працях, зокрема, Е. Лібановою (E. Libanova), О. Гладуном (O. Gladun), О. Позняком (O. Poznyak), є предметом досліджень наукових установ, наприклад, Центру ім. О. Разумкова, Центру економічних стратегій, Українського інституту майбутнього. Вони розглядаються в ході формування доктрини сучасного розвитку України [3], враховуються міністерствами та відомствами при розробці основних засад демографічної політики, оновленні чинної Стратегії державної міграційної політики України.

Важливою складовою суспільної дискусії є аналіз безпекових, соціально-економічних та політичних чинників, які визначають сучасну міграційну поведінку українців. Серед них — перспектива приєднання України до Європейського Союзу. Доволі показовим у цьому контексті є опитування громадської думки. Так, за даними Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», найбільшою перевагою євроінтеграції протягом 2005—2015 рр. респонденти вважали вільне пересування людей за кордон: 35—40 %. У 2018 р., тобто за рік після набуття безвізового режиму з ЄС, це питання втратило актуальність, свободу пересування як пріоритет відзначили 26 % респондентів. Водночас основним негативним наслідком членства України в ЄС, на думку опитаних, може бути еміграція українців, причому рівень побоювання різко зріс: з 33 % у листопаді 2015 р. до 46 % у серпні 2018 р. [4].

Хоча прогнозувати розвиток міграції українців до європейських країн, доки не завершено війну, а прагнення України до членства в ЄС є ще далеким від реалізації, вкрай важко, а то й неможливо, **метою цієї статті** є спроба виявити найбільш вірогідний розвиток міграційної ситуації в Україні в контексті євроінтеграції. **Новизна дослідження** полягає в обґрунтуванні можливих напрямів трансформації обсягів міграції, її динаміки, складу та наслідків під впливом вступу України до Євросоюзу. В основу аналізу покладено найвживаніші в наукових працях теоретичні підходи до пояснення міграції, закономірності трансформації внутрішньоєвропейських переміщень, виявлені в ході попередніх розширень ЄС, зокрема приєднання до спільноти країн центрально-східної Європи (ЦСЄ), а також, безумовно, досвід міграції українців останніх десятиліть, як і сучасної вимушеної міграції в результаті війни. У процесі опрацювання фактичного та аналітичного матеріалу застосовано історичний, логічний, порівняльний **методи, метод** наукової абстракції.

Виклад основного матеріалу. Спершу розглянемо, чи передбачають міграційні теорії інтенсифікацію міграційних потоків у результаті поглиб-

лення економічної та політичної інтеграції країн і які наслідки зростання територіальної мобільності населення згідно з ними можна прогнозувати для країни походження мігрантів.

Відповідно до неокласичної макроекономіки, основним спонукальним чинником міграційних переміщень є нерівномірність економічного розвитку. Міжнародна міграція виникає там, де існують диспропорції в продуктивності праці і величині заробітку і є виявом прагнення людей покращити своє матеріальне становище шляхом переїзду до регіону з кращими можливостями отримання доходу. Якщо працівники рухаються до країн з вищою оплатою праці, то капітал — у зворотному напрямку, тобто туди, де робоча сила дешева. Внаслідок цих процесів у країнах-донорах заробітки зростають, тобто умови отримання доходу вирівнюються, грошові надходження від мігрантів, як і підвищення кваліфікації працівників завдяки досвіду роботи у розвинених країнах, прискорюють прогрес економіки, що призводить у результаті до скорочення міграції.

Таким чином, в умовах відставання України від країн ЄС за рівнем заробітної плати та добробуту населення, що значно посилилося під час війни, міграція українців у західному напрямку є закономірною. У разі надання громадянам можливості вільно працевлаштовуватися в Європі, вона інтенсифікується. Проте потрібно зважати, що забезпечення нашим співгромадянам завдяки повноцінному членству країни в європейській спільноті всієї повноти трудових та людських прав спростить їхній доступ до освіти, краще оплачуваних робочих місць, тобто сприятиме набуттю нових знань до досвіду, збільшенню заробітків і, відповідно, заощаджень та переказів на Батьківщину і, отже, створенню умов для повернення. Однак у короткотерміновій перспективі додатковим спонукальним чинником виїзду на роботу за кордон може стати посилення дисбалансу на ринку праці в Україні у зв'язку із залученням до єдиного європейського економічного простору, посиленням конкуренції, реструктуризацією економіки. Водночас євроінтеграція, з якою пов'язані перспективи покращання бізнес-клімату, надходження іноземних інвестицій, підвищення стандартів праці та соціальних стандартів, сприятиме соціальній безпеці населення, створенню умов для скорочення еміграції та повернення українців, котрі виїхали раніше, на Батьківщину.

На таких міркуваннях базується висновок про так званий міграційний перехід, тобто трансформацію країн, які віддавали населення, на такі, які його приваблюють. У нещодавній історії цей перехід пережили країни Південної Європи, зараз він спостерігається в центрально-східній частині континенту, зокрема в Польщі, Чехії. Цей механізм, однак, не діє автоматично і залежить від багатьох чинників, передусім ефективного управління, запобігання корупції тощо, а в українських умовах — від завершення та результатів війни. Численні історичні приклади позитивного впливу

міграції на розвиток можна доповнити не менш численними, коли виїзд громадян за кордон навпаки гальмував економіку.

Згідно з «ною економікою міграції», ще однією популярною теорією пояснення міграційних переміщень, рішення про міграцію ухвалює не окрема особа, а домогосподарство, яке відряджає свого члена на заробітки за кордон з метою зменшення ризиків, пов'язаних з низькими і нестабільними доходами на Батьківщині або у зв'язку із потребою забезпечити життєво важливі матеріальні потреби, як-от купівля чи ремонт житла, відкриття чи розширення власного бізнесу, фінансування освіти чи лікування членів сім'ї. Як свідчить міграційний досвід українців, трудова міграція вже тривалий час є доволі поширеною стратегією виживання в несприятливих умовах, успішно застосовувана і в роки системної кризи 1990-х, і під час світової фінансово-економічної кризи 2008—2009 років, і в умовах різкого економічного спаду після анексії Криму і початку війни на Донбасі в 2014 р. Тож цілком вірогідно, що воєнне лихоліття, руйнування житла, втрата роботи, проблеми із набуттям повноцінної освіти тощо є вагомими причинами для багатьох українських сімей відрядити когось із членів домогосподарства за кордон — застрахувавши таким чином добробут сім'ї. Яскравим підтвердженням такого висновку є прагнення українців шляхом еміграції убезпечити передусім дітей, адже діти до 18 років становлять 35 % вимушених мігрантів з України в Європі [5]. Вільний доступ до європейського ринку праці та освітніх послуг, що забезпечуватиметься євроінтеграцією, створить ширші можливості для уникнення ризиків безробіття та бідності у спосіб виїзду за межі держави, роботи, а також навчання дітей та молоді за кордоном. Звичайно, існує серйозна небезпека, що отримавши європейський диплом про освіту, який не потребує нострифікації і надає доступ на європейський ринок праці, молоді українці визначаться на користь подальшого проживання поза Україною, особливо, якщо війна триватиме. Проте частина з них, безумовно, повернеться додому, керуючись різними причинами. Оскільки згідно з новою економікою міграції і виїзд, і повернення є спільною стратегією членів сім'ї, багато в чому динаміка та напрям переміщень залежатиме від того, де перебування мігранта, за кордоном чи вдома, більше відповідатиме інтересам найближчих йому людей. Уже сьогодні соціологічні опитування свідчать, що основним мотивом повернення біженців додому, крім бажання жити на Батьківщині, тугою за домом, є сімейні обставини, прагнення воз'єднатися з родиною. Згідно з даними опитування Управління Верховного комісара ООН у справах біженців 2023 року, цим мотивом керуються 44 % респондентів [5]. Якщо після переможного завершення війни і вступу України до ЄС на допомогу країні будуть спрямовані потужні фінансові та організаційні ресурси європейської спільноти, створені умови для гідної зайнятості та успішної самореалізації, для налагодження нормального життя домогосподарствам будуть

необхідні зусилля всіх їхніх членів. Водночас європейський диплом, знання мов, набутий зарубіжний досвід та зв'язки поверненців можуть стати важливим додатковим чинником прискорення розвитку України.

Ще одне варте уваги коло теоретичних пояснень міграції — теорії соціального капіталу, зокрема, міграційних мереж, тобто соціальних зв'язків, які поєднують країну походження та перебування мігрантів, сприяють обміну інформацією, забезпечують допомогу при переїзді та облаштуванні за кордоном і тим самим зменшують ризики переміщень. Протягом десятиліть трудової міграції українців уже склалися міцні міграційні мережі, що значно посилилися в результаті масового вимушеного виїзду за кордон через війну. Мова йде не лише про особисті зв'язки, а й про розвиток транспортного сполучення, попри неможливість функціонування повітряного транспорту, телекомунікацій, дистанційної зайнятості, транснаціональних фінансових послуг. Євроінтеграція України, звичайно, сприятиме розвитку всіх цих та й інших форм взаємодії і, таким чином, мобільності людей. Заразом новітні технології, діджиталізація дають змогу долучатися до багатьох процесів віртуально, не змінюючи фізичного місця перебування. Крім того, міграційні мережі, які сприяють міграції, діють в обидві сторони, тобто не лише в напрямку виїзду, а й повернення.

До міграційних теорій в рамках соціологічного підходу належить також теорія кумулятивної, тобто накопичувальної причинності, згідно з якою міграція є динамічним процесом, де кожне із здійснених рішень про виїзд впливає на зміни у соціальному середовищі і призводить до нових міграцій. На стадії розгортання міграційного потоку це означає, що для кожного наступного рішення про міграцію є все більше мотивів, зокрема неабияке значення належить демонстративному ефекту підвищення добробуту тих сімей, чії члени виїхали або тимчасово працюють за кордоном. Натомість такий же механізм діє і на стадії повернення. Приклади успішного повернення, докази підтримки поверненців сприяють поширенню репатріації. Варто зазначити також, що в процесі євроінтеграції очікуваним є прибуття з-за кордону численних радників, менеджерів, спеціалістів, які надаватимуть допомогу в реформуванні української економіки та суспільства. Імміграція висококваліфікованих іноземців частково складатиметься з представників діаспори, мігрантів, які раніше виїхали з країни. Їхній високо оцінений публічно і підтриманий матеріально внесок у розвиток України може спонукати співгромадян, котрі виїхали за кордон, реалізувати себе на Батьківщині.

Таким чином, теоретично євроінтеграція України в короткостроковій перспективі має викликати активізацію міграції населення в напрямку ЄС. Проте з часом, коли її позитивні ефекти поступово виявлятимуться, чинники виштовхування людей слабшатимуть, натомість умови для скорочення виїзду та повернення мігрантів на Батьківщину покращуватимуться.

Базуючись на теоретичних моделях можна зробити висновок лише про можливий розвиток міграційного процесу, але його динаміка, напрямки, склад залежатимуть від конкретних демографічних, соціально-економічних, політичних реалій.

Одним із найважливіших чинників, які впливатимуть на інтенсивність міграції українців у контексті євроінтеграції є, безумовно, міграційна політика країн європейської спільноти. Нагадаємо, що кожне з попередніх розширень Євросоюзу спричиняло неабиякі збурення у сфері міграції та міграційної політики в Європі. Найбільшу стурбованість у «старих» членів викликала можливість масового припливу громадян країн, що приєднувалися, в якому бачили загрозу розбалансування ринку праці, збільшення безробіття, надмірного навантаження на систему соціального забезпечення. Підстави для цього були переконливими, оскільки в нових членів ЄС заробітна плата була значно нижчою, а безробіття вищим ніж у старих, що не могло не мотивувати громадян цих країн скористатися можливостями вільного пересування Європою.

Це було однаково справедливо і для розширення 1980-х рр., коли до ЄС приєдналися Греція, Іспанія та Португалія, і, тим більше, для розширення 2004—2007 рр., коли членами спільноти стали країни Центрально-Східної Європи (ЦСЄ). На момент приєднання до ЄС ВВП на душу населення в південноєвропейських країнах становив приблизно 60 % середнього для тогочасного рівня країн північного заходу континенту. У зв'язку з цим прогнозувалося, що 1,5—1,6 млн мігрантів з Іспанії, Португалії та Греції прибудуть до інших країн ЄС завдяки запровадженню вільного руху громадян. У дійсності впродовж 1986—1991 рр. кількість іспанців в інших країнах ЄС зменшилася на 21 тис. осіб. Кількість греків та португальців зросла незначною мірою — на 102 тис. і на 32 тис. відповідно [6]. Встановлений на момент вступу семирічний період, коли доступ громадян цих країн на спільний європейський ринок праці частково обмежувався, було скорочено до шести років.

Ще масштабнішу міграційну хвилю прогнозували у зв'язку з приєднанням до ЄС країн ЦСЄ. Адже різниця у рівнях заробітків та добробуту між цими країнами та ЄС-15 була значною. На момент приєднання ВВП на душу населення з урахуванням купівельної спроможності становив в ЄС-10 (країнах, які стали членами ЄС в 2004 р.) 46 % від середнього для ЄС-15 (так званих старих членів ЄС), а в Болгарії та Румунії (вступили до ЄС в 2007 р.) відповідно 34 % та 35 %. Різниця у заробітках була ще більшою — в ЄС-10 близько чверті рівня ЄС-15, в Болгарії та Румунії 7 і 10 % відповідно [7]. На підставі розрахунків, зроблених на основі цих даних, а також динаміки міграції попередніх років та результатів соціологічних опитувань передбачалося, що на Захід може емігрувати 3—5 млн громадян ЦСЄ, або 4—7 % її населення [8].

Тому Євросоюз встановив обмеження права громадян нових країн-членів вільно пересуватися та працювати на території ЄС. Але на відміну від 1980-х рр., коли ці обмеження були обов'язковими, країни-члени могли самостійно визначатися щодо них. Упродовж перших двох років після розширення вони мали застосовувати національні правила допуску, після чого планувалося визначитися, чи дотримуватися цих правил й надалі, чи застосовувати правила Співтовариства, тобто запровадити вільний рух робочої сили. Дозвільну систему допуску «нових європейців» можна було зберігати максимум 7 років. Проте із самого початку від обмежень відмовилися Велика Британія, Ірландія та Швеція, поступово відкривали свої ринки праці інші країни ЄС. Станом на 2011 р., коли обмеження були остаточно зняті, вони зберігалися лише в Німеччині та Австрії.

У 2007 р., коли членами ЄС стали Болгарія та Румунія, свої ринки праці одразу відкрили 10 держав-членів, тоді як 15 запровадили обмеження. Разом з тим, більшість з останніх застосовували щодо вихідців з Болгарії та Румунії прискорені чи спрощені процедури допуску (Австрія, Бельгія, Люксембург), при оформленні дозволів на роботу звільняли їх від перевірки, чи не претендує на робоче місце власний громадянин (Австрія, Франція, Угорщина, Німеччина), скасовували вимогу отримувати дозвіл на роботу для носіїв певних професій або претендентів на робочі місця у певних секторах (Данія, Угорщина, Італія).

Послаблення обмежень раніше встановленого строку було пов'язано, по-перше, з тим, що алармні прогнози щодо масової імміграції з ново-прийнятих до ЄС країн виявилися завищеними, по-друге, — з усвідомленням отриманої західноєвропейськими економіками вигоди від прибуття додаткової робочої сили, а, по-третє, з тим, що обмежувальні заходи, запроваджені ЄС, виявилися малоефективними. Так, приплив східноєвропейців до Німеччини та Австрії був значно помітнішим, ніж до деяких інших країн, що не встановлювали бар'єрів. Тобто, як і завжди, економічні обставини, попит на робочі руки виявилися вирішальними, попри прийняття політичних рішень.

Що ж до обсягів міграції «нових європейців» після приєднання їхніх країн до Євросоюзу, то, дійсно, у перші роки міграційна хвиля стрімко зростала. Станом на 2007 р. чисельність громадян ЦСЄ на території ЄС-15 становила 1,91 млн, тоді як в 2004 р. — 893 тис. Щорічно на Захід прибували приблизно 250 тис. мешканців регіону, порівняно з приблизно 60 тис. на початку 2000-х р. Вихідці із ЦСЄ становили лише близько 0,5 % населення ЄС-15 [8]. Тобто про катастрофічну міграційну хвилю не йшлося. Водночас переконливо було продемонстровано вигоду від міграції, яку передусім отримали ті країни «старої» Європи, що відкрили свої ринки праці іммігрантам зі сходу. По-перше, вони набули робітників, переважно із середнім рівнем кваліфікації, в яких відчували недостачу (напередодні

розширення на ринку праці Великої Британії було до півмільйона вакансій, які не поспішали займати британці). По-друге, були легалізовані східноєвропейські працівники, котрі раніше працювали нелегально, що сприяло скороченню тіньового сектору, збільшенню надходжень до бюджету. Сприятливою для економіки була висока мотивація мігрантів і, відповідно, продуктивність їхньої праці. Іммігранти виявилися більш мобільними працівниками, готовими займати робочі місця у різних сферах та місцевостях країни, що сприяло оптимізації розміщення робочої сили. Позитивний вплив мало також підвищення платоспроможного попиту за рахунок новоприбулих споживачів. Усе це дало змогу британському уряду оцінити прямий дохід від імміграції впродовж першого року після розширення у 500 млн. фунтів [9]. Прибуття східноєвропейців забезпечило додатково 0,2 % зростання ВВП [10].

Таким чином, досвід попередніх розширень ЄС дає підстави для припущення, що міграція українців в процесі євроінтеграції інтенсифікується, однак невдовзі стабілізується, а обмеження, які будуть вірогідно застосовані ЄС, щоб стримати масовий приплив українців, будуть лише тимчасовими: їх суворість залежатиме від соціально-економічної ситуації країн-членів, потреб їхніх економік у додаткових працівниках.

Разом з тим необхідно підкреслити, що через війну обставини, в яких нині розвивається міграційний процес в Україні, значно відрізняються від тих, в яких перебували на момент свого вступу до ЄС інші країни. Очевидно, що саме війна та її наслідки є і залишатимуться в найближчій перспективі основним чинником міграції українського населення. Крім іншого, від них великою мірою залежатиме демографічна ситуація в країні, чисельність та склад її населення, що є базисом формування міграційного потенціалу. Підрахунок воєнних втрат ще попереду, проте вже зрозуміло, що населення України в результаті війни різко скоротилося. Крім незворотних втрат, спаду народжуваності, ще й за рахунок масової вимушеної еміграції. Якщо напередодні російської агресії в Україні (без врахування анексованого Криму), за даними Державної служби статистики, проживали 41,1 млн осіб, то в бюджеті на 2023 р. Уряд заклав орієнтовну кількість населення у 34,5 млн (без урахування міста Києва та населених пунктів Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження) [11], а за оцінками деяких експертів чисельність постійного населення України на травень 2023 р. могла становити 29 мільйонів [12]. Оскільки і серед загиблих, і серед вибулих за кордон переважна більшість осіб працездатного віку, а частка дітей серед біженців перевищує третину, зменшення чисельності населення відбувається передусім за рахунок найбільш активної та потенційно активної його частини. Разом із скороченням населення скорочується також міграційний потенціал. Цьому сприяє й той факт, що надання укра-

інням тимчасового захисту в Європі дало змогу виїхати та облаштуватися в країнах призначення багатьом співвітчизникам, які планували чи міркували щодо еміграції ще до початку війни. Хоча євроінтеграція інтенсифікує міграцію українців до Європи, її обсяги після приєднання до ЄС навряд чи різко зростуть.

У зв'язку з цим, а також тому, що європейці змогли дати собі раду з прибуттям мільйонів біженців війни з України і деяке збільшення їх чисельності після набуття права на вільне пересування навряд чи здатне помітно вплинути на їхні ринки праці чи системи соціального захисту, можна сподіватися, що обмеження вільного руху українців будуть незначними. Натомість вигоди для країн перебування від присутності громадян України вже зараз стають все більш очевидними, що є важливим аргументом на користь надання їм ширших можливостей пересування та працевлаштування в Європі. На кінець 2022 р., за підрахунками Організації з економічного співробітництва та розвитку (*OECD*), завдяки прибуттю українців робоча сила Європи зросла на 0,5 %, а в країнах, що прийняли найбільше біженців відносно чисельності свого населення, зокрема в Польщі, Чехії, Естонії, — на 2 %. Працездатний вік, високий освітній рівень більшості біженців війни дали змогу багатьом з них успішно адаптуватися в країнах перебування та знайти роботу. За даними дослідження, проведеного компанією *EWL*, що займається працевлаштуванням мігрантів у країнах Європи, через рік після початку російсько-української війни в Польщі працевлаштовано 82 % біженців [13]. У Великій Британії, за офіційними даними, у травні 2023 р. 52 % дорослих біженців з України працювали, хоча у червні 2022 р. частка працевлаштованих становила лише 19 % [14]. У середньому, за оцінками *OECD*, за рік після початку війни середній рівень працевлаштування українців у країнах перебування перевищив 40 %. Фахівці підраховали, що завдяки виходу українців на ринок праці та споживчий ринок їхній внесок у темпи зростання ВВП Чехії, Польщі та Естонії становитиме близько 1,2 в. п. на рік, а Угорщини, Латвії, Словаччини, Литви та Румунії — майже 0,8 в. п. Випуск товарів та послуг в Естонії, Польщі та Чехії у 2026 р. буде на 2,2—2,3 % більшим ніж у базовому сценарії без міграції, у Німеччині — на 0,6—0,65 % [15].

Враховуючи позитивні наслідки прибуття українців і значні витрати на їхню адаптацію та облаштування на тлі складної демографічної ситуації, природного скорочення національної робочої сили, європейські країни найвірогідніше будуть зацікавлені у затриманні на своїй території фахівців, молоді, працівників, яких потребує економіка. Так, доволі показово, що у спеціальній доповіді радника Європейської комісії з питань України рекомендовано уже тепер виробити спільні для країн-членів підходи до визначення правового статусу українців в Європі після завершення війни: продовжити дозволи на перебування на строк, необхідний для відбудови

країни, до 10 років. Одним із аргументів на користь цієї пропозиції є необхідність забезпечити впевненість українських біженців у надійності їхнього становища в країнах перебування, посилити тим самим мотивацію до працевлаштування, вивчення мови, професійного навчання [16]. Доклавши значних зусиль для інтеграції українців, держави Європи закономірно очікують отримати позитивний результат від поповнення свого населення та трудових ресурсів. Можна припустити, що вони не лише сприятимуть більш тривалому перебуванню українських біженців, які успішно адаптувалися, а й створюватимуть умови для возз'єднання їхніх сімей на своїй території, навчання молоді, стажування спеціалістів тощо.

Свобода пересування Європою створить для українців кращі умови прикладання праці, ширші можливості отримання освіти, знайомства з передовим виробничим досвідом, культурними здобутками, а в умовах війни — забезпечить безпекові гарантії, тобто матиме для окремих громадян однозначно позитивні результати. Заразом для держави та суспільства наслідки впливу населення далеко неоднозначні. Ризик втрати новими країнами-членами необхідного для їхнього розвитку трудового та інтелектуального потенціалу був очевидний також і під час попередніх розширень Євросоюзу. Упродовж чотирьох років після приєднання до ЄС Литва втратила 3,1 % працездатного населення, Румунія — 2,5 %, Польща та Словаччина — по 2, Болгарія — 1,7 %. Разом з тим вплив населення з Угорщини та Чехії не досяг навіть півпроцента, тобто дорівнював або й поступався показникам внутрішньосоюзної мобільності для більшості держав ЄС-15 [6]. Таким чином, привабливість свободи пересування Європою була різною для громадян різних країн і залежала не лише від отриманої завдяки членству в ЄС можливості, а й, передусім, від становища на Батьківщині, структури економіки, ситуації на ринку праці тощо. Тобто вплив населення на Захід не виявився універсальним правилом. Звідси очевидний висновок стосовно європейського майбутнього нашої країни: після приєднання до ЄС вирішальним для інтенсивності виїзду громадян буде ситуація в Україні.

Для оцінки наслідків міграційних переміщень мають значення не лише кількісні, а й якісні характеристики. Важливо, що приєднання до ЄС викликало бум головним чином тимчасових поїздок, найперше з трудовими цілями, тоді як переселенська міграція зростала набагато повільніше. Так, 62 % працівників із ЦСЄ, зареєстрованих у Великій Британії, передбачали залишатися в країні менше трьох місяців. Причому частка короткотермінових мігрантів збільшувалася: в 2006 р. вона становила 55 %, а в 2007 р. — 59 % [17]. Саме за рахунок короткотермінових мігрантів відбувалося стрімке збільшення чисельності східноєвропейців в ЄС-15.

Наприклад, чисельність поляків, котрі перебували за кордоном менше 12 місяців, у 2007 р. була втричі більшою ніж в 2004 р. Після швидкого зро-

стання їхня чисельність стабілізувалась, а з настанням світової фінансово-економічної кризи скоротилася, проте знову зросла у посткризовий період. Водночас у населенні зростала частка осіб, які мали міграційний досвід, та повернулися на Батьківщину. За даними 2009 р. вони становили не менше 4 % населення [18]. Оскільки для населення довоєнної України найбільш типовою моделлю міграційної поведінки була циркулярна трудова міграція за кордон, тобто тимчасове працевлаштування в зарубіжних державах, періоди якого чергувались із періодами перебування на Батьківщині, можна припустити, що й після приєднання до ЄС така модель не втратить популярності. Тим більше, що домогосподарства потребуватимуть додаткових коштів для відновлення зруйнованого війною добробуту, а країни призначення задовольнятимуть потребу в робочій силі не витрачаючи додаткових зусиль на облаштування та інтеграцію мігрантів.

Завдяки приєднанню до ЄС відбулися зміни в географії та способі здійснення міграції громадян ЦСЄ, зокрема, спостерігалось урізноманітнення країн призначення, серед яких, крім традиційних для східноєвропейців Німеччини та Австрії, помітне місце посіли Велика Британія та Ірландія, інші країни-члени ЄС. Особливо важливо відзначити урізноманітнення регіонів походження мігрантів. Якщо раніше мігранти здебільшого рекрутувались з місцевостей, що мали значні міграційні традиції, передусім прикордоння країн ЦСЄ, то після розширення все частіше до переїзdv вдавались мешканці регіонів з менш мобільним населенням. На відміну від попереднього періоду, коли при переїзді мігранти традиційно спирались на допомогу родичів чи знайомих за кордоном, право на вільне пересування сприяло поширенню самостійних індивідуальних рішень про міграцію. Ефект розширення географії зарубіжних подорожей, як і охоплення міграцією все ширших верств населення, закономірно очікувати після приєднання до ЄС і в Україні. До того ж, унаслідок агресії РФ до міграції змушені були вдатися українці, які раніше жодних переміщень не планували, численні біженці опинилися в тих куточках континенту, де раніше присутність українців практично не спостерігалася.

Закономірно більш мобільними виявляються особи, що мають фізичні, психологічні, фінансові ресурси для переїзду, не обтяжені сімейними та іншими зобов'язаннями на Батьківщині. Це промовисто продемонстрував склад мігрантів із країн ЦСЄ після їх приєднання до ЄС: 63 % з них становили особи у віці 15—34 роки, здебільшого чоловіки, які мігрували з метою працевлаштування і яких не супроводжували члени їхніх сімей [19].

Зазначимо також, що традиційно із регіону ЦСЄ за кордон мігрували добре освічені громадяни. Проте після приєднання частка осіб з вищою освітою серед емігрантів скоротилася, а з середнім і низьким рівнем освіти зросла. У 2006 р., підбиваючи підсумки першого етапу перехідного періоду,

Єврокомісія зазначала, що 57 % іммігрантів з країн нових членів у ЄС-15 мають середню освіту, 21 % вважали низькокваліфікованими працівниками, тоді як інші 22 % — висококваліфікованими [9]. Така освітня структура мігрантів відображала потреби європейського ринку праці, де найкращі шанси на працевлаштування мали представники робітничих професій. Але частка професіоналів серед вибулих залишалася вищою ніж у робочій силі країн походження, що викликало побоювання негативних наслідків «відпливу мізків». Наприклад, за даними польської асоціації лікарів та дантистів, до 2006 р. майже 5 % носіїв професії заявили про бажання отримати сертифікат для роботи за кордоном (серед анестезіологів цей відсоток сягнув майже 16 %, пластичних хірургів — майже 15, рентгенологів — 8 %) [20]. Проте загалом еміграція фахівців була помірною і, за висновком експертів, не спричинила серйозних проблем: деякі автори вважали, що йшлося про економічно надлишкових спеціалістів [8].

Водночас не можна нехтувати тим фактом, що освітня міграція була додатковим каналом міграції молоді після набуття учнями і студентами з ЦСЄ вільного доступу до навчання по всій території ЄС. Так, одразу після розширення, у 2004/2005 навчальному році, кількість польських студентів, які навчалися за кордоном, зросла у порівнянні з попереднім роком на чверть [27]. Збільшення чисельності українських учнів та студентів у зарубіжних навчальних закладах, й дотепер доволі динамічне, прискорилось в умовах війни і завдяки вільному доступу до навчання в Європі, яке забезпечить вступ України до ЄС, очевидно продовжиться. З цієї причини, як і у зв'язку з виїздом спеціалістів, не можна виключати ризику «відпливу мізків» після приєднання України до ЄС.

Відплив населення з нових країн-членів після їх приєднання до ЄС мав також і позитивні результати. Зокрема, впродовж перших двох років після розширення виїзд за кордон сприяв зменшенню безробіття у Польщі та Словаччині на 0,5—0,7 %, а у Литві — майже на 1 %. Ще одним наслідком міграції було підвищення заробітної плати. Станом на 2007 р. проти 2004 р. заробітна плата зросла в усіх десяти нових членах ЄС, особливо помітно в Литві та Польщі [17]. Натомість виник дефіцит кадрів у певних галузях та регіонах, наприклад, у Литві наприкінці 2005 р. було близько 12 тис. незаповнених вакансій, передусім у промисловості та торгівлі [22]. У Польщі дефіцит працівників був особливо відчутним у промисловості, торгівлі, готелях і ресторанах, а також будівництві. Зокрема, урядовці сигналізували про дефіцит принаймні 150 тис. будівельників, що спонукало бізнес лобювати запрошення працівників з-за кордону [23]. Було б неправильно пояснювати такі зміни на ринку праці лише міграцією, бо головним чином вони завдячували реструктуризації та динамізації економіки, проте й відкидати вплив виїзду частини працездатного населення за кордон не варто. У випадку повоєнної України, де потреба в робочій силі для від-

будови зростатиме, дефіцит працівників, спричинений впливом до ЄС, може бути значно відчутнішим.

Ще одним наслідком міграційних процесів після розширення ЄС було збільшення обсягів грошових переказів мігрантів на Батьківщину, особливо помітне в Литві та Польщі, а також у Румунії та Болгарії. Зокрема, обсяги переказів мігрантів до Польщі лише впродовж року після приєднання до ЄС зросли на 60 % [21]. У 2007 р. вони сягнули рекордної цифри в 5 млрд євро. Проте згодом скоротилися і стабілізувалися на рівні 4 млрд, що було пов'язано як з поверненням, так і з орієнтацією частини мігрантів на возз'єднання сімей за кордоном [24]. Україна, де завдяки трудовій міграції обсяги приватних валютних переказів стабільно зростали і навіть 2022 р., в умовах повномасштабної війни, скоротились у порівнянні з довоєнним роком лише на 9 %, проте лишалися більшими, ніж у 2020 р., так само може отримати додаткові кошти для розвитку від громадян, працевлаштованих за кордоном. Тим більше, що набуття українцями, працевлаштованими за кордоном, усієї повноти прав відкриє їм доступ до більш престижних і вище оплачуваних робіт. Однак розраховувати на позитивну динаміку грошових переказів можна лише у разі збереження циркулярної моделі міграції, коли центр життєвих інтересів мігрантів залишатиметься на Батьківщині.

Приєднання до Євросоюзу мало наслідки не лише для еміграції з країн ЦСЄ, а й для імміграції на їхню територію. Хоча прибуття людей із «старого» ЄС було непорівняно меншим ніж виїзд у цьому напрямку, йшлося передусім про висококваліфікованих фахівців, менеджерів зарубіжних компаній, котрі розвивали свою діяльність на території нових країн-членів, експертів, радників, а також про репатріантів, вихідців з центрально-європейських країн, які поверталися на Батьківщину. У Польщі поверненці становили понад половину прибулих, а в дійсності, на думку фахівців, більше, бо частина мігрантів не реєстрували свого прибуття. В країнах ЦСЄ розроблялися заходи зі сприяння поверненню мігрантів. Наприклад, у Польщі 2008 р. було створено міжвідомчу робочу групу, яка розробила спеціальну державну програму, низка відповідних програм діяла на місцевому рівні. Так, Вроцлав, попри наявне безробіття, залучав поляків з-за кордону, не лише вихідців з міста, а й інших регіонів, оскільки для реалізації наявних інвестиційних проектів не вистачало працівників певних спеціальностей. Окрема увага приділялася заохоченню репатріації висококваліфікованих фахівців. Фондація польської науки запровадила стипендії для науковців-поверненців приблизно еквівалентні професорській зарплаті, що виплачувалася протягом двох років [23].

В умовах економічного зростання дефіцит робочої сили в певних галузях та регіонах компенсувався в країнах ЦСЄ за рахунок іноземних працівників. Приміром, уже 2007 р. у Польщі значно спрощено порядок тим-

часового працевлаштування громадян країн Східного партнерства, які набули можливості працювати в країні 6 місяців впродовж року без оформлення дозволу на працевлаштування, лише за заявою працедавця про готовність їх найняти. Було внесено низку змін до закону про іноземців, які спрощували процедури отримання дозволу на проживання для тих, хто працював чи навчався в Польщі. Політичним пріоритетом проголошено репатріацію співвітчизників. Її реалізації сприяв закон про репатріацію, запровадження «картки поляка», тобто документа, що підтверджував належність іноземця до польського народу і надавав низку привілеїв у працевлаштуванні, відкритті бізнесу, навчанні у Польщі, а також набутті польського громадянства. У разі нестачі робочих рук для відбудови зруйнованої війною країни, Україні так само доведеться звертатися до зовнішніх джерел робочої сили, що потребуватиме виваженої політики повернення біженців та трудових мігрантів, залучення діаспори, створення умов для прибуття іноземних фахівців, розвитку політики інтеграції прибулих, виховання суспільства у дусі толерантності.

Висновки. І теоретичні міркування, і фактичний досвід попередніх розширень Євросоюзу свідчать про закономірну у короткостроковій перспективі інтенсифікацію міграції населення країн, що вступають до ЄС. Під час кожного з розширень це викликало серйозні занепокоєння як у старих, так і нових членів європейської спільноти. Якщо викликом для первісного складу ЄС була перспектива неконтрольованого прибуття великої кількості іммігрантів завдяки отриманню «новими» європейцями права на вільне пересування, що спонукала до відтермінування та обмеження такого права, то побоювання нових членів ЄС були пов'язані із загрозою втрати необхідних для розвитку людських ресурсів.

Такі побоювання щодо міграційних наслідків євроінтеграції України є значно сильніші. Адже Україна має численне населення, війна і руйнування економіки призвели до його масового зубожіння, причому добробут частини українців зруйнований повністю. Безробіття катастрофічно зросло. Крім того, завдяки багаторічній трудовій міграції за кордон, в європейських країнах сформовані численні, доволі добре організовані та активні громади українців, які і кількісно і якісно зросли через масову вимушену міграцію, викликану російською агресією. Якщо напередодні повномасштабного вторгнення РФ, наприкінці 2021 р., за даними Євростат, чинні дозволи на перебування мали півтора мільйона українців, станом на 2023 р. у країнах ЄС та Європейської економічної зони (ЄЕЗ) зареєстровано понад 4 млн користувачів тимчасового захисту з України. Досвід трудової міграції, що з 1990-х років використовувалася українцями як стратегія виживання в кризових умовах, як і розвинуті міграційні мережі, що значно полегшують реалізацію рішення про міграцію, є додатковими чинниками, здатними активізувати міграційні настрої навіть тоді, коли безпекові умови

в країні після перемоги і встановлення миру будуть покращені. Водночас набуття українцями як громадянами країни-члена ЄС права на вільне пересування його територією сприятиме їх реалізації.

Крім того, інтенсифікація економіки, її технологічне переобладнання, що має стати безумовним пріоритетом відбудови зруйнованого війною господарства України, теоретично може знизити попит на робочу силу і посилити безробіття, а запровадження стандартів Європи, тобто додаткових вимог для вітчизняних виробників, — призвести до скорочення експорту, а отже виробництва, потреб у робочій силі, себто сприяти активізації міграції.

Водночас приєднання до ЄС, як це було доведено попередніми розширеннями, сприяє підвищенню продуктивності праці, активізації економіки, надходженню зовнішніх інвестицій і поступовому підвищенню заробітних плат та добробуту населення, що в контексті міграції зменшує мотивацію до виїзду і зумовлює повернення частини мігрантів на Батьківщину.

Враховуючи масштаби руйнувань та необхідність відновлення інфраструктури та житлового фонду, що потребуватиме величезної кількості робочих рук, нестача робочої сили, у т.ч. внаслідок її відпливу за кордон, видається цілком реальним ризиком. Україна демократична держава і як така не має прямих інструментів впливу на рішення особи чи залишатися в країні, чи виїхати з неї або повернутися на її територію. Держава може надати інституційну й інформаційну підтримку мігрантам, захищати інтереси своїх громадян за кордоном засобами зовнішньої політики, перетворити питання міграції на складову співпраці із зарубіжними державами. Беручи до уваги вірогідність дефіциту працівників, має бути розроблена адекватна політика залучення іноземної робочої сили відповідно до потреб економіки країни, заходи з інтеграції іноземців. Розроблення міграційної політики з урахуванням перспективи вступу України до ЄС уже зараз є вкрай актуальним не лише з наукової, а й з практичної точки зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
2. УНІАН. Заборонити чоловікам виїзд з країни після війни. URL: <https://www.unian.ua/society/vijizd-cholovikiv-za-kordon-treba-zaboroniti-i-pislya-viyni-vadim-denisenko-12352503.html> (дата звернення: 15.11.2023).
3. Виступ Президента України у Верховній Раді України до Дня Конституції України. Пресслужба Апарату Верховної Ради України. Опубліковано 28 червня 2023. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/238212.htm> (дата звернення: 15.11.2023).
4. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». Європейська інтеграція у вимірі громадської думки. URL: <https://dif.org.ua/article/evropeyska-integratsiya-u-vimiri-gromadskoi-dumki> (дата звернення: 15.11.2023).

5. UNHCR. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees and IDPs from Ukraine. Regional Intentions Report #4. URL: <https://reliefweb.int/report/world/lives-hold-4-intentions-and-perspectives-refugees-ukraine-regional-intentions-report-july-2023> (дата звернення: 15.11.2023).
6. European Commission. Employment in Europe. Luxembourg, 2008. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=681&langId=en> (дата звернення: 15.11.2023).
7. Dustmann K., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C. The Impact on EU Enlargement on Migration Flows. Home Office Online Report. N 25/03. URL: https://www.ucl.ac.uk/~uctpb21/reports/HomeOffice25_03.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
8. Kahanec M., Zimmermann K. F. EU Labor Markets After Post-Enlargement migration. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-02242-5> (дата звернення: 15.11.2023).
9. Expansion and the Free Movement of Workers: Do Continued Restrictions Make Sense for Germany. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/kurz dossiers/58165/the-results-two-years-after-enlargement-preliminary-results/> (дата звернення: 15.11.2023).
10. Iakova D. The Macroeconomic effects of Migration from the New European Union Members States to the United Kingdom. IMF Working Paper. 2007. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Macroeconomic-Effects-of-Migration-from-the-New-> (дата звернення: 15.11.2023).
11. Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. Пояснювальна записка. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472> (дата звернення: 15.11.2023).
12. Постійне населення України становить 29 млн осіб. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/-stanom-na-traven-2023-roku-postijne-naselennja-ukrajini-stanovit-29-mln-osib-uim-.html> (дата звернення: 15.11.2023).
13. War refugees from Ukraine. A year in Poland. A survey. URL: https://ewl.com.pl/wp-content/uploads/2023/02/REPORT_REFUGEES_YEAR_IN_POLAND_ENG_WWW-1.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
14. Visa holders entering the UK under the Ukraine Humanitarian Schemes. Follow-up survey: April to 15 May 2023. URL: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/visaholdersenteringtheukundertheukrainehumanitarianschemes/27aprilto15may2023> (дата звернення: 15.11.2023).
15. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіку країн реципієнтів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
16. Asscher L. Integration of people fleeing Ukraine in the EU. Note to European Commission. May 2023. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes...> (дата звернення: 15.11.2023).
17. Kahanec M., Zaiceva A., Zimmermann K. Lessons from Migration after EU Enlargement. IZA Discussion Paper No. 4230. URL: <https://docs.iza.org/dp4230.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
18. Okólski M., Topińska I. Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report. Poland. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8839&langId=et> (дата звернення: 15.11.2023).
19. Labour mobility within the EU in the context of enlargement and the functioning of the transitional arrangements. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2506&langId=en> (дата звернення: 15.11.2023).
20. Kazsmarzyk P. Highly Skilled Migration from Poland and other CEE Countries: Myths and Realities. Center for International Relations. N 17/06. Reports & Analyses. URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00004820/01/rar_i_an_1706a.pdf (дата звернення: 15.11.2023).

21. Iglicka K. Free Movement of Workers. Two years after the Enlargement: Myths and Reality. Center for International Relations. N 17/06. Reports & Analyses. URL: http://pdc.seu.hu/archive/00004813/01/rap_i_an_1106a.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
22. Kahanec M., Zimmermann K. Migration in an enlarged EU: A challenging solution? Economic Papers 363. URL: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14287_en.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
23. Kupiszewski M. Demographic Developments, Labor Markets and International Migration in Poland — Policy Challenges. CEFMR Working Paper 3/2007. URL: http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2007-03.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
24. Babakova O. Socio-economic aspects of migrations in Poland (1989—2018). URL: https://www.academia.edu/40858032/Socio_economic_aspects_of_migrations_in_Poland_1989_2018_ (дата звернення: 15.11.2023).

REFERENCES

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Materials of the working group «Return of citizens temporarily displaced, in particular abroad, and their integration into the socio-economic life of the state». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf> [in Ukrainian].
2. Ukrainian Information Agency (2023). Ban men from leaving the country after the war. <https://www.unian.ua/society/vijzd-cholovikiv-za-kordon-treba-zaboroniti-i-pislyaviyni-vadim-denisenko-12352503.html> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Speech of the President of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine on the Day of the Constitution of Ukraine. <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/238212.htm> [in Ukrainian].
4. Foundation “Democratic Initiatives” after Ilko Kucheriv. (2018). European integration in the dimension of public opinion. <https://dif.org.ua/article/evropeyska-integratsiya-u-vimiri-gromadskoi-dumki> [in Ukrainian].
5. UNHCR (2023). Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees and IDPs from Ukraine. *Regional Intentions Report #4*. <https://reliefweb.int/report/world/lives-hold-4-intentions-and-perspectives-refugees-ukraine-regional-intentions-report-july-2023>
6. European Commission (2008). Employment in Europe. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=681&langId=en>
7. Dustmann, K., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., & Schmidt, C. (2003). The Impact on EU Enlargement on Migration Flows. Home Office Online Report — N 25/03. https://www.ucl.ac.uk/~uctpb21/reports/HomeOffice25_03.pdf.
8. Kahanec, M., & Zimmermann, K. F. (Eds.) (2010). EU Labor Markets After Post-Enlargement migration. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-02242-5>
9. Federal center of political education (2006). Expansion and the Free Movement of Workers: Do Continued Restrictions Make Sense for Germany. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/kurzdossiers/58165/the-results-two-years-after-enlargement-preliminary-results/>
10. Iakova, D. (2007). The Macroeconomic effects of Migration from the New European Union Members States to the United Kingdom. IMF Working Paper. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Macroeconomic-Effects-of-Migration-from-the-New->
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Draft Law on the State Budget of Ukraine for 2023. Explanatory note. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472> [in Ukrainian].
12. Mirror of the Week (2023). The permanent population of Ukraine is 29 million people. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/-stanom-na-traven-2023-roku-postijne-naselennja-ukrajini-stanovit-29-mln-osib-uim-.html> [in Ukrainian].

13. EWL Group (2023). War refugees from Ukraine. A year in Poland. A survey. https://ewl.com.pl/wp-content/uploads/2023/02/REPORT_REFUGEES_YEAR_IN_POLAND_ENG_WWW-1.pdf
14. Office for National Statistics (2023). Visa holders entering the UK under the Ukraine Humanitarian Schemes — Follow-up survey: 27 April to 15 May 2023. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/visaholdersenteringtheukundertheukrainehumanitarianschemes/27aprilto15may2023>
15. Tucha, O., Spivak, I., Bondarenko, O., & Poharska, O. (2022). Impact of Ukrainian migrants on the economies of recipient countries. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf [in Ukrainian].
16. Asscher, L. (2023). Integration of people fleeing Ukraine in the EU. Note to European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes...>
17. Kahanec, M., Zaiceva, A., & Zimmermann, K. (2009). Lessons from Migration after EU Enlargement. *IZA Discussion Paper No. 4230*. <https://docs.iza.org/dp4230.pdf>
18. Okólski, M., & Topińska, I. (2012). Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report. Poland <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8839&langId=et>
19. European Integration Consortium (2009). Labour mobility within the EU in the context of enlargement and the functioning of the transitional arrangements. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2506&langId=en>
20. Kazsmarżsyk, P. (2006). Highly Skilled Migration from Poland and other CEE Countries: Myths and Realities. *Center for International Relations. N 17/06. Reports & Analyses*. http://pdc.ceu.hu/archive/00004820/01/rap_i_an_1706a.pdf
21. Iglicka, K. (2006). Free Movement of Workers. Two years after the Enlargement: Myths and Reality. *Center for International Relations. N 17/06. Reports & Analyses*. http://pdc.ceu.hu/archive/00004813/01/rap_i_an_1106a.pdf
22. Kahanec, M., & Zimmermann, K. (2009). Migration in an enlarged EU: A challenging solution? *Economic Papers* 363. https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14287_en.pdf
23. Kupiszewski, M. (ed.) (2007). Demographic Developments, Labor Markets and International Migration in Poland — Policy Challenges. *CEFMR Working Paper 3/2007*. http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2007-03.pdf
24. Babakova, O. (2018). Socio-economic aspects of migrations in Poland (1989—2018). https://www.academia.edu/40858032/Socio_economic_aspects_of_migrations_in_Poland_1989_2018_

Стаття надійшла до редакції журналу 12.12.2023

Olena Malynovska, Dr. Sc. (Public Administration), Chief Researcher
National Institute for Strategic Studies
01030, Ukraine, Kyiv, Pyrogova str., 7a
E-mail: malynovska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

PROBABLE CONSEQUENCES OF EUROPEAN INTEGRATION FOR THE DEVELOPMENT OF MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Population losses caused by the war, in particular forced migration abroad, are an obvious challenge to the stability of Ukraine, and can become a serious brake on its post-war recovery and development. Future EU membership carries with it the risk of further departure of

citizens who will have the right to live, work, and study freely on the territory of a united Europe. In order to find adequate answers to possible problems in a timely manner, it is necessary to try to identify the most likely direction of the development of the migration situation in the context of European integration, which is the purpose of this article. Its novelty lies in the substantiation of the possible volumes of migration, its dynamics, composition and consequences under the influence of Ukraine's accession to the European Union. The analysis is based on the most widely used theoretical approaches to explaining migration, data on intra-European migration movements after previous EU enlargements, as well as the migration experience of Ukrainians in recent decades. When processing factual and analytical material, historical, logical, comparative methods, the method of scientific abstraction are used.

Both theoretical considerations and actual data indicate a natural short-term intensification of migration of the population of the countries joining the EU. As a result of the war, the destruction of the economy, unemployment and impoverishment of the population, the exodus from Ukraine may be even larger. Additional ground for such an assumption is the experience of labor migration, which has been used by Ukrainians since the 1990s as a strategy for survival in crisis conditions. At the same time, joining the EU, as it was proven by previous enlargements, contributes to the increase of labor productivity, the activation of the economy, the inflow of foreign investments and, as a result, the gradual increase of wages and the welfare of the population, which in the context of migration reduces the motivation to leave and determines the return. Citizens of Ukraine, as a democratic state, will independently decide whether to stay in the country, leave it or return to its territory. At the same time, the state can provide institutional and informational support to migrants, protect the interests of its citizens abroad, and create conditions for return. The development of migration policy taking into account the perspective of Ukraine's accession to the EU is extremely relevant not only from a scientific, but also from a practical point of view.

Keywords: Ukraine, European integration, migration.